

Történelem - X. századtól a rendszerváltásig

A magyar-lengyel történelmi kapcsolatok ezer évének kronológiája a X. századtól 1989-ig

[X. század](#) | [XIII. század](#) | [XVI. század](#) | [XIX. század](#) | [XX. század](#)

X-XI.sz. Géza fejedelem (972-997) második felesége Adelheid/Adelaida, Siemomysł lengyel fejedelem lánya, míg a hagyományok szerint **Vitéz Boleszláv** (992-1025) Géza fejedelem leányának, Juditnak a férje volt, s ebből a házasságból született Bezprym herceg (a legenda szerint az ő neve őrződött meg Veszprém város nevében), aki a trónért folytatott küzdelmekben veszítette életét 1031-ben.

XI. sz. Géza fejedelem, majd **I. (Szent) István** király idejében ugyanolyan szervező munka folyt - a keresztény monarchia megteremtése, a belső rend megszilárdítása, az ország gazdasági fejlesztése -, mint **I. Mieszko** lengyel fejedelem (963?-992) és Vitéz Boleszláv alatt. Mindkét ország számára nagy jelentőséggel bírt, hogy saját püspökségek megszervezésével sikerült létrehozni az önálló egyházi szervezetet.

Ugyancsak rendkívül fontos volt a korona megszerzése, ami az államiság hivatalos elismerését jelentette a külföld részéről. Ez először I. Istvánnak sikerült, éppen Vitéz Boleszláv ellenében, mivel a koronát II. Szilveszter pápától ő kapta meg 1000-ban, míg Boleszlávnak csupán diadém jutott, s ez utóbbi a koronát csak 1025-ben tehetette a fejére.

Magyarországon az Árpád-ház, Lengyelországban a Piast-uralkodócsalád került hatalomra. A következő évtizedekben a függetlenség megvédésének szándéka tartós érdekközösséget teremtett a két állam között. A legfőbb veszélyt mindkettőjük számára a Német-római Császárság expanziós törekvései jelentették.

A feudális pártharcok fellángolása a XI. századtól nem kímélte sem a magyar, sem a lengyel államot. Az 1031-ben megvakított Vazul fiai (András, Béla, Levente) lengyel területre menekültek, közülük Béla ott is maradt egészen 1048-ig. Ő **II. Mieszko** (1025-1034) lányát, **Rychezát** vette feleségül. (A házasságkötéséről a Képes Krónikában is olvashatunk). Ebből a házasságból több gyermek is született, a köztük későbbi I. Géza és I. László magyar királyok. **Béla** 1059-ben ismét Lengyelországba menekült, ezúttal bátyja, I. András elől, s onnan 1060-ban lengyel segítséggel tért vissza, és foglalta el a magyar királyi trónt (1060-1063).

1058-1079 Merész, Kegyetlen, de Bőkezű **Boleszláv** (1058-1079) a pápaság és császárság között kialakult vetélkedés idején a pápaság mellett tett hitet. Császárellenes politikájában támogatta azokat a magyar politikai erőket, amelyek szintén ezt képviselték. Így avatkozott be a magyar trónharcokba, s a németbarát Salamonnal (1064-1074) szemben Géza (**I. Géza**, 1074-1077) és László (**I. /Szent/ László** 1077-1095) trónrakerülését segítette elő.

Később nem teljesen tisztázott körülmények között elkergették országából, s 1079-ben Magyarországon halt meg, I. László udvarában.

1077-1095 Ezúttal I. László avatkozott be a lengyelországi trónviszályokba. A németellenes politika folytatása jegyében I. Ulászló (Władysław) Hermannel (1079-1102) szemben Boleszláv fiát, Mieszko herceget támogatta - sikertelenül. (Erről is olvashatunk a Képes Krónikában)

1102-1138 **III. Ferdeszájú Boleszláv** (1102-1138) Könyves Kálmán (1095-1116) és testvére, Álmos herceg többszöri viszálya során az utóbbit támogatta, ha kellett fegyveresen is, később azonban egyezsége jutva Kálmán támogatta Boleszlávot testvérével, Zbigniew-vel szemben, illetve katonai támogatást ígért a cseh állam ellen. Boleszláv halála után a trónviszályok és a feudális belharcok következtében a lengyel állam közel 200 évre részfejedelemségekre esett szét.

1214 II. András (1205-1235) Kálmán nevű fiával - aki akkor Halics fejedelme volt - eljegyezték Fehér Leszek krakkói fejedelem (1202-1227) **Szalome** nevű leányát. Kálmán halicsi fejedelemsége három év alatt összeomlott, ezért visszatértek Magyarországra, a királyi udvarba. Kálmán a tatárok elleni harcban 1241-ben meghalt, Szalome visszatért Lengyelországba, ahol kolostorba vonult, maga is több kolostort alapított. 1672-ben boldoggá avatták.

1243-1279 Szemeremes Boleszláv sandomierzi és krakkói fejedelem IV. Béla (1235-1270) király lányát, **Kingát** vette feleségül, akinek életéről több **legenda** is olvasható. Az 1241-42-es lengyelországi tatárjárást követően Kinga több adománnyal is hozzájárult az újjáépítéshez, tetemes nászajándékainak egy részét a tatárok elleni védekezésre használták fel. A legenda szerint 1249-ben a máramarosi sóbányában arra kérte atyját, hogy a lengyelek megsegítésére adjon sötömböket a lengyelek számára. IV. Béla ezt a kérését teljesítette, s Kinga a birtokbavétel jeléül az aknába dobta a gyűrűjét, amelyet két évvel később találtak meg a lengyelországi Wieliczkában, amikor megnyitották az ottani aknát, a híres sóbányát. Kinga alapította többek között a Sary Sącz-i (Ószandec) klarissza kolostort, ahol ma is őrzik ereklyéit (násfa, gyűrű, ereklyetartó, egy tör nyele és egy achát kanál). 1999-ben II. János Pál pápa emelte őt a szentek sorába.

IV. Béla másik lányát, **Jolántát Ájtatos Boleszláv** kaliszi-gnieznói fejedelemhez adta feleségül. Jolánta 1279-ben megözvegyült, ezért visszatért Kinga nővéréhez, akivel, miután testvére is nemsokára megözvegyült, együtt léptek be az ószandeci kolostorba. Kinga halála után Jolánta visszatért Gnieznóba, abba az apácaközösségbe, amely létrejöttét neki és férje adományainak köszönhetette. Jolántát a XIX. században boldoggá avatták.

1290-1301 A magyar trónharcok idején III. András külső szövetségesi támogatást keresve feleségül vette Fennenát, **Łokietek Ulászló** unokatestvérét.

1304 Łokietek Ulászló (ur. 1306-1333) magyar segítséggel elfoglalta a sandomierzi területet; az ő nevéhez fűződik az egységes lengyel állam helyreállítása.

1320 **Károly Róbert** (1308-1342) és Lokietek Ulászló szövetsége, amelyet házassággal pecsételnek meg. Károly Róbert feleségül vette Łokietek Ulászló lányát, **Erzsébetet**. Ez a szövetség igen fontos alapja lett a későbbi szoros együttműködésnek.

1330 Április 17-én **Záh Felicián** nógrádi birtokos sikertelen merényletet követett el Károly Róbert és családja ellen. A király csak könnyebben sérült meg, Erzsébet királyné négy ujját veszítette el. A merényletet helyben lekaszabolták, családját példátlanul szigorú ítélet alapján kiirtották. Záh így akart elégtételt venni Klára lánya elcsábításáért, aki az udvari pletykákból merítő külföldi források szerint nem volt más, mint Erzsébet öccse, a későbbi III. Kázmér lengyel király.

1335 Visegrádi királytalálkozó, amelyen a találkozó szervező Károly Róberten kívül, III. (Nagy) Kázmér lengyel (1333-1370) és **Luxemburgi János** cseh uralkodó vett részt. E két utóbbi békét kötött egymással, János lemondott lengyel trónigényéről, Kázmér pedig olyan sziléziai és mazóviai területekről, amelyek a cseh király tulajdonát képezték. Ugyanezen a találkozón a lengyel uralkodó a keresztes lovagokkal is megállapodott, ennek jegyében a keresztesek "örök adományként" chełmnoi és pomerániai területeket kaptak volna. Kázmér akkor ezt látszólag elfogadta, de később nem hajtotta végre.

Ezen kívül más, például gazdasági jellegű megállapodást is kötöttek, egyfajta kereskedelmi szövetséget hoztak létre Bécs árumegegyeztető jogának kikerüléséért.

1339 III. Kázmér és Károly Róbert visegrádi megállapodása a trónöröklésről. Lényege: ha Kázmér utód nélkül hal meg, akkor leánytestvére, Erzsébet egész családja, férjével Károly Róberttel kezdődően férfiágon öröklő a lengyel trónt, azzal a kikötéssel, hogy mindent megtesznek a tenger melléki és más korábban elvesztett területek visszaszerzéséért. Emellett a magyar király elismerte a lengyel igényeket Halicsra és katonai segítségnyújtásra kötelezte magát a lengyelek mellett a német Lovagrend ellen. Kázmér ugyanakkor beleegyezését adta, hogyha fiú utóda születik, akkor Halics a magyar korona fősége alá kerül.

1343 **I. (Nagy) Lajos (1342-1382)** édesanyjának, Erzsébetnek ajándékozta az Óbuda területén fekvő várat, így került Óbuda (középkori) **cimerébe** az Anjou-jelkép mellé a lengyel koronás sas. 1380-ban végakarata szerint Erzsébetet ide is temették. Valószínűleg nem véletlen, hogy éppen e városrésznek van "testvérkerületi" kapcsolata Varsó Bemowo kerületével, amelyet pedig Bem Józsefről neveztek el.

1354 A két ország között nagymértékben fellendültek a kereskedelmi kapcsolatok. Lajos lehetővé tette a lengyeleknek, hogy háborítatlanul szállíthassák a söt Felső-Magyarországra, később kibővítette a kereskedelmi kedvezményeket azzal, hogy a Kázmér lengyel királlyal kötött szerződés alapján szabad kereskedelmi útvonalat nyitott a számukra egészen Kassáig.

Az élénk művészeti kapcsolatokra számtalan példa akad ebből a korból, kiváltképp az ötvösművészet területén.

- 1364** Krakkóban nagyszabású kongresszust rendeztek, amelyen a lengyel uralkodó meghívására több jelentős európai uralkodó vett részt: IV. Károly német-római császár, Nagy Lajos magyar, IV. Valdemár dán, Péter ciprusi király, a brandenburgi örgróf és az osztrák főherceg.

Egyetemet alapítottak Krakkóban, ahol a sok külföldi diák között egyre növekvő számban tanultak magyarok is. Ezt az egyetem jó hírneve és Krakkó földrajzi közelsége is indokolta. A XV. században a diákok összlétszámának átlagosan 15-18 százalékát tették ki a magyarok, a század közepétől a magyar diákoknak saját épület, ún. burza állt a rendelkezésére, önálló alapszabállyal. A XVI. században az ott tanuló magyarok száma lassan fogyatkozni kezdett, majd az 1526-os mohácsi tragédiát követően a magyar jelenlét nagyságrendekkel csökkent, 1558-ban a különálló magyar burzát is bezárták.

- 1370-1382** A korábban megkötött örökösödési egyezmény alapján Lajost (lengyelül: Ludwik Węgierski) lengyel királlyá koronázták. A két királyság között **perszonálunió** jött létre. Lajos a lengyel királyság gyakorlati irányítását helytartóként édesanyjára, egyben az elhunyt Kázmér testvéreire, Erzsébetre bízta, ő maga visszatért Magyarországra. Uralkodói székhelyét áttette Diósgyőrbe, hogy közelebb legyen Krakkóhoz, a másik központhoz.

Az egyetlen magyar szerzetesrend, az 1226-ban alapított pálos rend világhora az Anjou-királyok, elsősorban Nagy Lajos nevéhez kötődik. 1352-ben ő hozta létre a márianosztrai kolostort (lányát, a későbbi Szent Hedviget is nevelték itt), ahonnan a rend 15 tagja ment Częstochowába az ottani híres **Csodatévő Madonna-kegykép** őrzésére. Egyes történeti leírások szerint maga a kép is Nagy Lajos-udvarán keresztül jutott el a Jasna Górán fekvő pálos kolostorba.

- 1382** Hosszú tárgyalások eredményeként, a rendi kiváltságok megerősítéséért cserébe Lajos a lengyel rendekkel elismertette a nőági örökösödés elvét.

Lajos tervei szerint halála után Mária nevű lánya, illetve annak férje, Luxemburgi Zsigmond öröklí a lengyel trónt. De a lengyel rendek radomi konföderációjukon másként döntöttek, mivel a németellenes erő számára egy Luxemburg-házból való király túl nagy veszélyt jelentett volna. Elutasították az előbbieket jogát a lengyel trónra, s helyettük Mária húgát, **Hedviget** (Jadwiga, 1384-1399) jelölték. Feltételül szabták, hogy bontsa fel korábbi jegyességét Habsburg Vilmos főherceggel, s helyette a pogány litván nagyfejedelemnek, **Jagelló Ulászlónak** legyen a felesége (1386), mivel az így létrejövő szövetségben láttak reményt a Német Lovagrend elleni hatékony küzdelemhez.

- 1382-1399** Az 1385-ben megkötött krewói unió értelmében Jagelló felvette a kereszténységet, majd sor került megkoronázására (1386-1434), így létrejött lengyel-litván unió. (Hedvig haláláig két koronázott királya volt az országnak.) A lengyel trón ezután majdnem másfélszáz évre a Jagelló-család kezébe került, de adtak királyt a cseh és a magyar trónra is.

Hedvig esküvője után az uralkodást átengedte férjének, s idejét főként jótékonykodással töltötte. Az ő nevéhez fűződik többek között a krakkói egyetem 1397-es újrarendezése. Hedviget egész Lengyelország-szerte ma is nagy tisztelet övezi. 1997-ben avatta szentté II. János Pál pápa. Sírja a krakkói Wawel székesegyházban található.

- 1412** A korábbi ellenségeskedés helyett I. Jagelló Ulászló és **Luxemburgi Zsigmond** magyar király (1387-1437) Lublinban megegyeztek egymás kölcsönös támogatásában.

- 1440-1444** **III. Jagelló Ulászló** lengyel királyt (1434-1444) 1440-ben I. Ulászló néven magyar királlyá koronázták, így újból létrejött a lengyel-magyar perszonálunió. Az ifjú uralkodó nagy terve volt, hogy a neves hadvezér, Hunyadi János segítségével nagyszabású hadjárat keretében megállítja, sőt visszaszorítja a török előrenyomulást. Az 1443-44-es téli hadjárat sikereit tompítja az elkapkodott újabb hadjárat, amelyik a várnai vereséggel végződött 1444 novemberében, ahol maga az uralkodó is elesett. Voltak akik ezt Isten büntetésének tartották, mivel a tragédia előtt két hónappal a fiatal király a váradi békében esküvel ígérte, hogy 10 évig nem indít

támadást a török ellen.

Callimachus (Filippo Buonaccorsi) a várnai csatáról írt elemzésében arra a következtetésre jut, hogy Magyarország nem csupán a kereszténység védőbástyája, hanem Lengyelorszáé is külön.

1444-1492 Ellentmondásosan alakultak a lengyel-magyar kapcsolatok a XV. század második felében, mivel mind a két uralkodó, **Hunyadi Mátyás** (1458-1490) és **IV. Jagelló Kázmér** (1447-1492) is vetélkedett a cseh trónért. Ennek megszerzése ugyanis a német választófejedelemi cím elnyerését is lehetővé tette volna. A harcokat végül az olmützi béke zárta le 1478-ban, amely szerint Mátyás birtokában maradt Szilézia, de a cseh trón a Jagellóké lett.

1478 Mátyás egyik ifjúkori nevelője **Sanoki Gergely**, a lengyel humanista kultúra nagy alakja volt, Mátyás később, uralkodása idején is jó kapcsolatokat ápolt a korszak jelentős lengyel tudósaival, vándorhumanistáival.

1490-1516 A Jagelló-dinasztia közép-európai hegemoniájának megerősödéseként **II. Ulászló** (1471-től cseh király), **János Albert** lengyel király (1492-1501) bátyja került a magyar trónra. Uralkodásának idejére esett a középkori magyar állam hanyatlásának kezdete: szétesett a Mátyás alatt kiépített centralizált államhatalom, szétszéledt a híres fekete sereg, komoly pénzügyi problémák jelentkeztek. Az uralkodói hatalom gyengülése együtt járt a magyar főurak önállósodási törekvéseinek megerősödésével. Mindezek együttesen okozták, hogy kihasználatlan lehetőség maradt egy Jagellók által vezetett nemzetközi méretű törökellenes fellépés.

1506-1548 I. (Öreg) Zsigmond a most már közvetlen török veszély miatt élénk figyelemmel követte Magyarország sorsának alakulását, s az ő felkérésére írta meg Brodarics István magyar kancellár, szerémi püspök az 1526-os mohácsi csata történetét, amely egy évvel később Krakkóban nyomtatásban is megjelent.

Habsburgok nagyarányú közép-európai térnyerésének ellensúlyozására jött létre szövetség a lengyel király és **Szapolyai János** magyar király (1526-1540) között, amelyet szokás szerint házassággal pecsételtek meg. Szapolyai János feleségül vette Zsigmond leányát, Jagelló Izabellát. Szapolyai fia, János Zsigmond születése után nemsokkal elhunyt. A csecsemő megkoronázásába nem nyugodott bele a magyar királyi címet magáénak valló **Habsburg Ferdinánd**, fegyveres erővel próbált érvényt szerezni követeléseinek. Ennek ellensúlyozására a kisdud érdekeinek védelmére hivatkozva, valójában annak kiszolgáltatottságát ürügyül felhasználva foglalták el a törökök Budát 1541-ben. Ezután hozták létre a teljes függésükben álló Erdélyi Fejedelemséget, amelyet 1551-ig János Zsigmond nevében gyámjai, Fráter György és Jagelló Izabella kormányoztak. János Zsigmond 1556-ban vehette át Erdély irányítását, ahol igazából csak anyja halála (1559) után tudott önállóan uralkodni, egészen 1571-ben bekövetkezett haláláig.

1548-1572 **II. Zsigmond Ágost** folytatta apja magyarbarát külpolitikáját, nemcsak a rokonság okán, hanem Lengyelország jól felfogott érdekei miatt is.

1576-1586 1576-ban a lengyel nemesség **Báthory István** erdélyi fejedelmet **választotta** meg az ország királyává, feleségül vette II. Zsigmond Ágost testvérét, Jagelló Annát. Báthory tízévnyi uralkodása a lengyel történelem egyik legvirágzóbb időszak, annak ellenére, hogy szinte végig harcban állt. Határozott kézzel irányította az országot, híres mondása jegyében: "Van nekem házam és birtokom hazámban, nem egy akolba szerződtem el pásztornak!" Legfőbb támasza a lengyel köznemesség soraiból származó Jan Zamoyski kancellár volt. **Katonai sikerei** (különösen Oroszország ellen) külsőleg és belsőleg is megerősítették a lengyel államot. Alapvető célkitűzése az volt, hogy Lengyelországot Közép-Európa legfontosabb hatalmává tegye, amely így élére állhat a török birodalom minél messzebb való visszaszorítását célzó nagyszabású hadjáratnak.

Báthoryt nemcsak mint jelentős államférfit ismerik el, hanem a kultúra, a művelődés nagy támogatójaként is számon tartják. 1579-ben ő alapította meg a róla elnevezett egyetemet Vilnában (lengyelül: Wilno, ma Litvánia fővárosa).

Mivel Báthory nem mondott le az erdélyi fejedelemségről, Krakkóban külön Magyar Kancelláriát hozott létre Erdély ügyeinek intézésére, így nem csoda, hogy sok magyar - köztük diplomáciai feladatokat ellátó olyan kiváló humanisták, mint Forgács Ferenc, Kovacsóczy Farkas, Berzeviczy Márton, Gyulay Pál - tartózkodott ott ezen időszakban. **Balassi Bálint**, a magyar reneszánsz költészet legnagyobb alakja azon magyar nemesek közé tartozott, akik 1576-ban elkísérték Báthoryt Lengyelországba,

ő maga négy évet töltött lengyel földön.

XVII. sz. Ami Báthorynak sikerült az az öt követő erdélyi fejedelmeknek csak pusztá ábránd maradt. Bár többször felmerült, tárgyaltak is róla (Bocskai István, Bethlen Gábor), de többé nem valósult meg perszonáluniós kapcsolat Erdély és a lengyel állam között.

II. Rákóczi György (1648-1660) volt az egyetlen, aki fegyveresen próbált érvényt szerezni lengyel trónigényének (1657-ben), de csúfos kudarccal ért. Meggondolatlan, előkészítetlen **hadjárata** saját maga, hadserege s egyben egész Erdély vesztét is okozta. Jan Chryzostom Pasek emlékirataiban maró gúnnyal írt II. Rákóczi György lengyelországi vállalkozásáról.

1674-1696 **III. Sobieski János** (1683-ban felmentette Bécsset Kara Musztafa ostromzára alól) egyik fő mozgatója volt egy nagyszabású törökellenes liga létrehozásának. 1684-ben a Habsburg Birodalom, Velence és a Szentszék mellett részt vett a Szent Liga sikeres hadjárataiban.

1703-1711 A Habsburgok ellen szövetkező kurucok többször találtak pártfogókra Lengyelországban, különösen a Rákóczi-szabadságharc időszaka körül. Előbb **Bercsényi Miklós**, majd **II. Rákóczi Ferenc** keresett menedéket lengyel földön. Rákóczi előbb Krakkóban, majd Varsóban lakott (1701), s itt igyekezett előkészíteni mozgalmának nemzetközi hátterét. Hazatérése előtt a lengyel határszáron fekvő Brzezanyban adta ki híres, fegyverbe szólító kiáltványát. Az ekkor folyó északi háború, majd a spanyol örökösödési háború erősen rányomta bélyegét a magyar-lengyel kapcsolatokra, ami azt jelentette, hogy hol együtt, hol egymás ellenében próbáltak manőverezni a nemzetközi politika szövevényei között. Rákóczi seregében kezdetektől fogva harcoltak lengyelek is, de ez nem jelentette a lengyel királyi udvar hivatalos támogatását.

Az 1705-ös szécsényi országgyűlésen a magyar rendek a lengyel példát alapul véve kiáltották ki a rendi konföderációt.

Az események sodrában, 1707-ben felmerült II. Rákóczi Ferenc lengyel királlyá koronázása, de ez végül nem valósult meg, mint ahogy a Rákóczi-féle szabadságharc sem érte el célját, Magyarország függetlenségének kivívását.

XVIII. sz. második fele Ebben az időszakban a régóta belső válsággal küszködő Lengyelország teljes **anarchiába süllyedt** (a nemesi köztársaság tragédiája), s ezt a szomszédos nagyhatalmak - Poroszország, Ausztria, Oroszország - arra használták fel, hogy egymás között **feldarabolják** Lengyelországot (1772, 1793, 1795). Az 1795-ös osztzkodás egyben azt is jelentette, hogy 123 évre megszűnt a független lengyel államiság.

A magyarokra, különösen a saját hazájuk sorsáért aggódókra erősen hatottak a lengyel események. A kölcsönös rokonszenv, a barátság most már nemcsak a nagypolitika színterén játszott szerepet, hanem a mindennapokban, a hétköznapi emberek életében is. Ez leginkább a **Kościszko-féle felkelést** (1794) követően figyelhető meg. Az önállóságért folytatott küzdelem példaként szolgált a **magyar jakobinus mozgalomnak**, majd ez utóbbi kegyetlen felszámolása, s az azt követő kegyetlen elnyomatás testvéri sorsközösséget hozott létre a két nemzet között. A lengyel emigránsok szívesen látott vendégek voltak Magyarországon, a felkelés legendás vezérének, **Tadeusz Kościszkót** (1746-1817) általános tisztelet övezte. Az egymással való érintkezésnek mindig volt egy kis szabadságharcos felhangja. Ez hosszú évekig megmaradt, sőt tovább öröklődött egészen a XX. század második felére. Ugyanakkor a hivatalos, politikai szintű kapcsolatok az önálló lengyel államiság hiányában sokáig teljesen háttérbe szorultak.

1830-as évek A magyar reformpolitikusok élénk érdeklődéssel figyelték, mi történik lengyel földön. Mindenek előtt megértették azt a figyelmeztetést, hogyha nem tudnak önnön érdekeiken felülemelkedni, akkor ők is hasonló sorsra juthatnak, mint lengyel honfitársaik. Az 1830-31-es felkelés idején, az oroszok elleni harcokban tűnt fel Bem József tüzérségi parancsnok, az 1831-es ostrołękai csata "véres csillaga". A lengyelek iránti szimpátia a magyar megyei, majd országgyűlési szintű politika részévé lett, szinte állandósultak a korszak jeles reformereinek (Kölcsey Ferenc, Beöthy Ödön, Deák Ferenc) a lengyelek érdekében tett **felszólalásai**. A Czartoryski herceg vezette konzervatív-monarchista emigráció követői sokszor tárgyaltak a magyar reformer politikai erőkkel.

Magyarországon kézzől kézzel jártak a lengyel **emigráns politikusok felhívásai**, a

felkelés leverése után barátként fogadták az idemenekült nagyszámú lengyel felkelőt, gyűjtést szerveztek a javukra, s közülük sokan itt leltek menedéket és új hazát.

- 1846** Az 1846. évi krakkói és galíciai felkelés kudarcra nagy tanulsággal szolgált a magyar politikai közélet számára. Egyeseket megingatott a reformokért való küzdelemben, azonban sokkal többen voltak azok, akiket megerősített annak folytatásában. Ők a lengyel példa nyomán megértették azt, hogy a reformok csak akkor lehetnek igazán eredményesek, ha azokat szélesebb társadalmi konszenzus támogatja. A jobbságát valódi engedelményekkel maguk mellé kell állítani, hogy a Habsburg udvar ne tudja ellenük fordítani őket. A magyar reformerek éppen a galíciai példát szem előtt tartva nem engedték megtorpanni a reformok ügyét.

Az 1846-os felkelés leverését követően újabb lengyel menekülthullám érkezett Magyarországra, a menekültek nagyrésze 1848-ig itt maradt.

Vörösmarty Mihály Emberek című verse mélyen kifejezi a kortárs magyarok megdöbbenését és együttérzését a tragikus lengyel események miatt.

- 1848-49** A magyar forradalom és szabadságharcban több nemzet fiai is részt vettek a magyar függetlenségért folytatott küzdelemben, de a legtöbbet a lengyelek tették. Közkatonák, tisztek, főtisztek, sőt a tábornokok kerültek ki közülük (a tábornoki és a törzstisztikar 4,2 százalékát tették ki, azaz 35 főt), szerepük sok esetben meghatározó volt. A "Mi és a Ti szabadságokért"-gondolat jegyében harcoló lengyelek álma az volt, hogy a katonai sikerek révén lehetőség nyílik a harcok lengyel területre való kiterjesztésére, s ezáltal a hön áhított cél, az önálló lengyel állam megteremtésére. A lengyel katonai vezetők közül volt, aki az osztrák hadseregtől (pl. Mieczysław Woroniecki, Władysław Poniński, Piotr Podoski), míg mások az emigrációból érkeztek magyar földre (Henryk Dembiński, Józef Wysocki, Jerzy Bułharyn, Władysław Tchórznicki). Tevékenységükről, szerepükről, sorsuk alakulásáról, vitáikról a szakirodalomban bőven található feldolgozás. Közülük néhányan - mint Mieczysław Woroniecki honvéd alezredes vagy Kazimierz Konrad Rulikowski, az orosz cári hadsereg lengyel zászlósa vagy Karol d'Abancourt de Franqueville honvéd huszár százados, Dembiński adjutánsa - a magyar szabadságért életüket is áldozták.

1848 őszétől szerveződött a Lengyel Légió, amelynek parancsnoka Józef Wysocki tábornok lett. A légio hozzávetőleg négyezer katonát számlált, a szabadságharc számos csatájában vívták ki a magyarok elismerését. A légio Wysocki vezetésével a végsőkig kitartott, ők védték és fedezték a Magyarországot a Török Birodalom felé elhagyó honvéd csapatokat, és a politikai vezetőket, köztük Kossuth Lajos kormányzót is.

A szabadságharc legismertebb lengyel alakja Bem József tábornok, aki 1848 októberében a forradalmi Bécsben a véderő parancsnoka volt, majd a bukás után Magyarországra menekült. Kossuth decemberben nevezte ki őt az Erdélyből gyakorlatilag kiszorult, és részben szétvert magyar haderő főparancsnokának. Bem már a hónap végén visszafoglalta Kolozsvárt, majd január elejére egész Észak-Erdélyt. Március végére teljes egészében kiszorította Erdélyből a létszámában jóval nagyobb osztrák és orosz erőket. Köztudott, hogy Bem szárnysegédje Petőfi Sándor volt, aki több versében is megörökítette a kiváló és katonáival rendkívüli módon bánni tudó lengyel tábornok alakját (pl. Az erdélyi hadsereg). Az 1849 júniusától az osztrák császár kérésére hatalmas katonai segítséget nyújtó orosz cár Erdélybe beözönlő csapataival kilátástalan küzdelmet folytatott, és a július 31-i segesvári csatában súlyos vereséget szenvedett. Itt vesztette életét Petőfi Sándor is. Bem József a szabadságharc bukása után Törökországba emigrált, áttért a mohamedán hitre, és Murad pasa néven a meghódított Szíria katonai parancsnokaként halt meg 1850-ben. Síremléke szülővárosában, Tarnówban található.

- 1849 után** A magyar szabadságharc bukása egyben az itt harcoló lengyelek álmainak kudarcát is jelentette. Az államhatárok a legkisebb mértékben sem változtak meg, s egy ideig remény sem mutatkozott, hogy a keserű realitásokon változtatni lehessen. Ugyanakkor az ezen való fáradozás nem hagyott alább. Az emigrációba kényszerült magyar politikusok igen élénk kapcsolatot áptak a már nagyobb hagyományú **lengyel emigrációval**.

- 1863** Az **1863. évi felkelés idején** magyar katonák önként siettek a cári uralom ellen fellázadtak lengyelek segítségére. Számuk másfél ezer körül mozgott, ami alacsonyabb, mint a magyar szabadságharcban részt vett lengyelek létszáma,

hősiességük és bátorságuk azonban legalább akkora volt. Feltétlen meg kell említeni **Esterházy Ottó lovaskapitányt, aki Melchów alatt vesztette életét, vagy** Nyáry Edvárd őrnagyot, aki 500 katonája élén vett részt a szeptember 3-i zwierzyniec-panasówkai csatában, ahol hősi halált halt vagy Wallis őrnagyot, aki három nappal később a batori ütközetben esett el.

Kossuth a lengyelek támogatására önálló magyar légió felállítását tervezte, azonban a körülmények nem tették lehetővé ennek megszervezését.

1914-1918 Az **első világháború** előtti évekre rendkívül felerősödött a Lengyelország függetlenségéért küzdők hangja. Olyannyira, hogy az egymással háborúban álló mindkét oldalnak megvolt a maga több variációs elképzelése a visszaállítás mikéntjéről. A nemzetközi politikai helyzet és a harctéri események állandó alakulása a lengyel politikai és katonai vezetés taktikáját is nagymértékben befolyásolta. A világháború alatt több tízezer lengyel katona harcolt az ellenséges vonalak mindkét oldalán. **Józef Piłsudski**, a lengyel függetlenség egyik vezéralakja az osztrák-magyar hadsereg kötelékében alakította meg első lövészezredét, amely a későbbi önálló lengyel hadsereg alapja lett. Végül az antant hatalmak győzelme az általuk támogatott elképzelések nyomán tette lehetővé Lengyelország újjászületését.

1918-1920 A **versailles-i békerendszer** erősen átalakította a lengyel-magyar kapcsolatokat. Magyarország a háború veszteseként megalázott helyzetbe került, elvesztette területének mintegy kétharmadát, lakosságának több mint a felét, ami azt is jelentette, hogy a 10 millió magyarból minden harmadik a szomszéd országokhoz került. A háború és a területi elcsatolás gazdaságilag tönkretette és nemzetközileg elszigetelte az országot. Lengyelország viszont visszanyerte hön áhított állami szuverenitását.

A versailles-i békerendszer egyben megszüntette a hosszú évszázadok óta fennálló lengyel-magyar közös határt is.

1920 évek Mindezek azt eredményezték, hogy az ellentétes érdekek örvényében az évezredek barátság háttérbe került, Magyarország a meghúzott határok megváltoztatására, míg Lengyelország az új feltételek megerősítésére törekedett. Emiatt az elkövetkezendő években Budapest Németország mellé sodródott, míg Varsó a frissen létrehozott status quo fő szószólója, Franciaország mellett kötelezte el magát. Ugyancsak fokozta a magyar-lengyel különállást ez utóbbiak szorosabb diplomáciai viszonya Romániával, (noha ezzel leginkább a **Csehszlovákiával** való feszült állapotot kívánta ellensúlyozni.)

Azonban még ilyen körülmények között is akadt példa az együttműködésre. Az 1920-as lengyel-szovjet háború idején egyedül a magyar állam ajánlott katonai segítséget, ami végül is jelképes maradt, főként lőszer- és fegyverszállítmányokat foglalt magába.

1935 Novemberben megkezdte működését Varsóban a Magyar Intézet, amelynek első igazgatója Divéky Adorján professzor, a neves polonista lett. A második világháború kitörésekor az Intézet kénytelen volt felfüggeszteni tevékenységét, az újraindulásra 1948-ban került sor.

1939 A Lengyelországra nehezedő s egyre fokozódó **hitleri** fenyegetés árnyékában még nagyobb jelentősége lett annak, hogy az 1938-39-es közép-európai területi változások nyomán márciusban egy viszonylag rövid szakaszon helyreállt a lengyel-magyar határ.

Józef Beck lengyel külügyminiszter vezetésével Varsó hatalmas erőfeszítéseket tett arra, hogy az országot fenyegető német veszélyt elhárítsák. Ebben Beck maga mellett tudhatta a magyar diplomácia támogatását, még akkor is, amikor májustól óriási német sajtókampány indult Lengyelország ellen. A magyar politikai vezetés nem kívánatos fejleménynek tartott egy esetleges német agressziót, s ehhez semmilyen módon nem óhajtott hozzájárulni.

A Varsó és Budapest közötti békés viszony fenntartását célozta az április 29-én kötött kétoldalú kereskedelmi szerződés, több diplomáciai találkozó, sőt a Lengyel Intézet megnyitása is a magyar fővárosban.

Mindeközben Németország egyre fokozottabban követelte Magyarországtól, hogy háborús konfliktus esetén álljon mellé. A magyar politikai vezetés ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy az ország semmiképp sem hajlandó fegyvert fogni a lengyelekkel

szemben, és deklarálta, hogy az évezredes barátság okán német egységeket sem hajlandó átengedni magyar területen Lengyelország irányába, sőt ha német csapatok magyar területre lépnének, akkor a magyar kormány ellenállást fog tanúsítani.

Szeptember elsején a hitleri hadigépezet óriási erővel lerohanta Lengyelországot, majd szeptember 17-én a Molotov-Ribbentrop-paktum alapján a Szovjetunió keletről támadta hátba a lengyeleket.

1939-1943 Teleki Pál miniszterelnök szeptemberben újfent megerősítette, hogy Magyarország a Lengyelország elleni háborúban nem vesz részt, és elutasította azt a berlini kérést, hogy engedélyezze német csapatok szállítását a kassai vasútvonalon a szlovák-lengyel határ felé.

Nemsokkal Lengyelország német megtámadása után megindult a lengyel menekültáradat Magyarország felé. Teleki utasítására szeptember 18-tól teljes hosszában megnyitották a magyar-lengyel határt, amin keresztül közel százezer lengyel érkezett Magyarországra. A magyar kormány katonai és polgári táborokat állított fel a menekültek számára, akik között nagyon sok volt a nő és a gyermek). Vagyis nem internálták őket, s a civilek esetében maga a tábor elnevezés sem feltétlen helyes, hiszen szó nem volt elkülönített helyekről volt szó, hanem az adott közigazgatási egységek határai jelentették a tábor határait. Összesen 140 katonai menekülttábor létesült, ugyanakkor Budapesten kívül még 114 olyan települést tartottak számon, ahol lengyel polgári menekültek tartózkodtak. A katonák jórésze, amint lehetőség adódott, Nyugat-Európa felé vette útját, hogy a londoni lengyel emigráns kormány égisze alatt csatlakozzék a németellenes harchoz.

A **Honvédelmi Minisztérium** hatáskörébe tartozott a katonai menekültek, míg a belügyébe a civil személyek felügyelete. Az előbbi minisztérium illetékes osztályát Baló Zoltán ezredes, majd 1943 nyarától Utassy Lóránd ezredes vezette. A Belügyminisztériumban külön említést érdemel a Külföldieket Ellenőrző Országos Központ és a IX. Szociális és Segélyezési Osztály. Ennek a vezetője volt **dr. Antall József** miniszteri tanácsos, akit később a menekültügy kormány megbízottjává is kineveztek. A fenti hivatalok munkáját segítette még a Magyar-Lengyel Menekültügyi Bizottság, a Magyar-Lengyel Egyesületek Szövetsége, olyan arisztokrata hölgyek közreműködésével, mint gróf Szapáry Erzsébet és Odescalchi-Andrássy Klára hercegnő, és persze a társaság főtitkára, Salamon-Rácz Tamás is kivette a részét a menekültek megsegítéséből. A magyarok részéről a menekültek iránti szívélyesség mértékét talán Leon Orłowski, akkori lengyel követ szavai tükrözik a legjobban: "A magyar társadalomnak a lengyelekhez való viszonya tündetően barátságos volt."

A magyar hatóságok a menekültek szociális ellátásán túl gondoskodtak a megfelelő egészségügyi és orvosi ellátásról, valamint biztosították a művelődési-oktatási feltételeket. Zamárdiban, a Balaton mellett már 1939 novemberétől megindították az alsó és középszintű oktatást. Ez az intézményt a következő tanév elejétől **Balatonboglárra** helyezték át - a világháború idején Európában egyedül itt működött lengyel anyanyelvű gimnázium. **Varga Béla** plébánosnak, egyben kisgazdapárti országgyűlési képviselőnek elévületlen érdemei vannak az itteni menekültek életének megszervezésében. Alsófokú oktatási intézmény másutt is működött: Keszthelyen, Nagykanizsán (1940 őszéig), Dunamocsoson, Csízfürdőn, Jolsván, Egerben, Kiskulacházán, Esztergomban, Tatán, Zalaszentgróton, Vámosmikolán. A magyar egyetemeken mintegy ötszáz fiatal lengyel menekült tanult ezekben az években.

Budapesten a háború alatt egészen a német megszállásig (1944. március 19.) működött a röviddel a háború kitörése előtt létrehozott **Lengyel Intézet** a Múzeum körút 11. szám alatt. Igazgatója a Pázmány Péter Tudományegyetemen is tanító Zbigniew Załęski volt. A Lengyel Intézet működését az 1950-es években kezdhette meg újra.

1944 Döntően megváltozott a lengyel menekültek sorsa Magyarország március 19-i német megszállása után. Az új magyar kormány behódolt a hitleri elvárásoknak, eltávolították vagy egyes esetekben le is tartóztatták a lengyelekkel rokonszenvező tisztviselőket. Üldözni kezdték a még itt élő menekülteket is, elsősorban azokat az emigrációs vezetőket, akik közvetítő szerepet játszottak a londoni lengyel kormány és a földalatti lengyel állam között. Így tartóztatták le **Henryk Ślawikot**, **Edmund Fietowiczot** és a katonai vezetők többségét. Előbbiekét a németek 1944

augusztusában Mauthausenbe hurcolták, majd kivégezték.

A Gestapo minden alkalmat megragadott, hogy lengyel menekülteket tartóztasson le, valóságos hadjáratot szerveztek ellenük, az elfogottakat koncentrációs táborokba szállították. A lengyelek többsége bujkált, ebben bizalommal számíthattak a magyar lakosság pártfogására.

1945 A menekültek helyzete a németek kiűzése után rendkívül vontatottan rendeződött, mivel a szovjet felszabadító-megszálló hadsereg ezt a kérdést nem tekintette szívügyének. Ezért sokuk csak hosszasan hányódtatás után jutott haza szülőföldjére. A hivatalos **repatriálás** 1946 augusztusára fejeződött be.

1945. december 18-án helyreállították a magyar-lengyel **diplomáciai viszonyt**, amelyet 1955. február 13-án nagykövetségi szintre emeltek.

1948 Június 18-án írták alá a **magyar-lengyel barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést**. Ilyen típusú szerződést kötött a Szovjetunió az összes, befolyási övezetében fekvő leendő kommunista csatlósállammal (Csehszlovákia, Lengyelország, Románia, Magyarország, Bulgária), és erre a mintára fűzte össze egymással ezeket az országokat is.

A magyar-lengyel történelmi kapcsolatok ezer évének kronológiája 1948-tól a rendszerváltásig

1948-1989"

Magyar-lengyel kapcsolatok a második világháború végétől az 1989-90-es rendszerváltásig"

1945-től kezdődően a történetírásban és a "népelemzésben" ezerévesként emlegetett közös történelem és sorsközösség annyi fordulat után megint új szakaszba lépett. Azzal, hogy a Szovjetunió mind Lengyelországot, mind Magyarországot a saját érdekszférájába vona, és kikényszerítette saját diktatórikus társadalmi berendezkedésének átvételét, több tekintetben is kijelölte a kapcsolatok milyenségét. Ez leginkább az államközi szférát határozta meg, de még itt sem sikerült a kötelező uniformist mindenre ráerőltetni. Hiába is akarták, nem lehetett meg nem történtté tenni a közelmúlt eseményeit - friss emlékként a lengyel menekültek magyarországi befogadását 1939-ben -, és kitörölni mindkét nemzet emlékezetéből a kölcsönös rokonszenvet, ami élesen különbözött a szocializmust építő országok népeinek kötelező internacionalista barátságától.

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc időszaka

A lengyel társadalom...

A kommunista rendszer iránt a társadalom többsége mindkét országban ellenérzéssel viseltetett, tiltakozásuknak először a lengyelek adtak hangot 1956 júniusában Poznańban, ahol is az elégedetlen és becsapott munkástömegek vonultak az utcára. Októberben az akkori viszonyokhoz képest forradalminak tűnő változások kezdődtek Lengyelországban, amelyek célja az volt, hogy enyhítsék a kegyetlen, sztálini típusú kommunista rendszert. Hasonló célok fogalmazódtak meg Magyarországon is, így nem csoda, hogy az 1956. október 23-i budapesti felvonulás a "lengyel Október" melletti szolidaritási tüntetésként indult, ezt jelképezte - mint helyszín - a Petőfi- és a Bem-szobor, illetve a sajátos jelszó, amely tömören fejezte ki a magyar emberek követelését: "Lengyelország példát mutat, kövessük a lengyel utat!" Varsóban a két esemény közötti összekapcsolódásra másnap, 24-én került sor azon a többszázézes nagygyűlésen, amely az 1956. októberi lengyel változások igazi csúcspontját jelentette. Egyrészt néhány egyetemista csoport, az előző napi budapesti tüntetésekről értesülve, a térre magyar zászlóval vonult fel, amely az összegyűltek körében nagy tetszést váltott ki, másrészt a gyűlés végeztével több, mint kétezer ember - akikhez útközben még néhány ezren csatlakoztak - a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának épülete elé, majd "a tüntetés résztvevői a magyar nagykövetség elé vonultak, hogy kifejezzék szolidaritásukat a magyar nemzettel".

Az 1956-os magyar forradalom rendkívül élénk visszhangot váltott ki a lengyel társadalom körében, s a lengyelek magyarok iránti segítőkészsége leginkább a véradásban és az egész országra kiterjedő pénz-, élelmiszer- és gyógyszergyűjtésben mutatkozott meg. A segélyakciók szervezését megkönnyítette a lengyel vezetés október 28-i üzenete a magyar nemzethez - ebben a lengyel párt

teljes támogatásáról biztosította a Nagy Imre-kormányt -, amellyel mintegy "felhatalmazták" a lengyeleket erre a tevékenységre.

Október 28-tól a lengyel emberek már tömegesen jelentkeztek vért adni az ország minden pontján. A véradó-állomások szűk áteresztő-képessége miatt sokkal kevesebb embertől tudtak vért venni, mint ahányan jelentkeztek, még azután is, hogy külön (ideiglenes) véradó helyeket állítottak fel - például egyes nagyobb üzemekben vagy a hadsereg alakulatainál -, és az összes vajdasági véradó-állomás éjjel-nappal működött. A lengyel sajtó és rádió bő terjedelemben számolt be a véradási akcióról, megható tudósítások és riportok jelentek meg a véradókról, önkéntes áldozatvállalásukról, a véradás megszervezéséről. A véradásban az egyetemisták jártak az élen, de szinte minden társadalmi osztály kivette belőle a részét.

A magyar forradalom ideje alatt 795 liter vér érkezett Lengyelországból Budapestre - kizárólag légi úton -, ami azt jelenti, hogy hozzávetőleg 12-15 ezer lengyel ember adott vért (nem szólva még arról a több ezerről, akik szintén adtak vért a magyarok számára, de azt már nem küldték el Budapestre). A véradási akcióval párhuzamosan bontakozott ki a szintén az egész országot átfogó pénz-, élelmiszer- és gyógyszergyűjtési akció, amely hosszú hetekig zajlott, és november 4. után újabb lendületet vett. A lengyel hatóságok nem akadályozták - nem is tudták volna - a lengyel társadalom eme spontán segélyakcióját. A társadalmi segítség keretében így módon összegyűlt lengyel vér- és segélyszállítmányok elsőként érkeztek Magyarországra, és a legnagyobb mértékű külföldi segítséget jelentették a magyar forradalom napjaiban. Kollektívák, szakszervezetek, ifjúsági- és cserkészszervezetek, magánszemélyek jelentős pénzadományokat tettek, hogy abból gyógyszert és élelmiszert vásároljanak a "szabadságukért harcoló és sebesült magyaroknak". Az újságok mindennap közölték a felajánlásokat. Különböző üzemek és gyárak faanyagokat, építési anyagokat, minden olyasmit felajánlottak, amelyből akkor Magyarországon hiány volt.

Az első lengyel repülőgép, október 26-án érkezett Budapestre, s ezt november 3-ig még 14 másik követte, fedélzetén a már említett 795 liter vérrel, ezenkívül 415 liter vérplazmával, 16.500 kg vérhelyettesítő-szerrel, szérummal, gyógyszerrel és köztözszerrel, valamint 3.000 kg élelmiszertel. 1957 január végéig az önkéntes pénzadományokból 31 millió zloty gyűlt össze és 11 millió zlotyra tehető a természetbeni adományok értéke (az átlagfizetés akkoriban 800-1000 zloty körül volt). Mindezek alapján szintén 1957 január végéig a Lengyel Vöröskereszt - a lengyel emberek segítségéért - 42 teherautóval és 104 vasúti kocsival 25,5 tonna vérhelyettesítő-szert, gyógyszert, kötszert és orvosi műszert, valamint 331 tonna élelmiszert, 32 tonna ruhaneműt és 10 tonna szappant és építési anyagot juttatott el Magyarországra.

Varsóban és az ország más városaiban magyar zászló lenggett, a varsói egyetemisták pedig díszőrséget álltak a Magyar Kulturális Intézet előtt. A lengyel városok forgalmas utcáin és terein ládákat helyeztek el, amelyekbe a járókelők bőségesen szórták adományaikat. Volt olyan lengyel város - például Wrocław, Varsó -, ahol az adományozóknak magyar kokárdát tűztek a mellére. A lengyelek a magyar forradalomban egy igazi antisztálinista forradalmat láttak, amely a "lengyel Októberhez" hasonló célkitűzéseket fogalmazott meg, csak hogy Magyarországon a Rákosi- majd Gerő-féle régi vezetés szűklátókörűsége és a hatalomhoz való görcsös ragaszkodása vérfürdőt eredményezett. A magyarok megsegítésére indított hatalmas segélymozgalom alkalmas volt arra, hogy félredobva az addigi semmitmondó sablonokat a szocializmust építő két nép barátságáról, visszatérjenek a hagyományos magyar-lengyel barátság eszméjéhez. Lengyelországban élénken élt annak emléke, hogy 1939 őszén Magyarország több tízezer lengyel menekültet fogadott be, mások arra emlékeztek, hogy a világháború idején Lengyelország különböző pontjain - így Varsó környékén - állomásozó magyar csapatok mennyire segítőkészek voltak, s egyáltalán nem viselkedtek megszálló hadsereggént. Ehhez járult még a lengyelek körében mindig is erős szovjetellenesség, és az az érzés, hogy Lengyelország elkerülte azt a tragédiát, ami Magyarországot érte.

A magyar forradalom mellett számos gyűlést tartottak üzemekben, egyetemeken s más helyeken, amelyek általában azzal értek véget, hogy a magyar felkelőkkel szolidarizáló nyilatkozatot fogalmaztak meg és küldtek el. November 4-ig mindössze egyetlen utcai tüntetésre került sor a "harcoló magyar testvérek" mellett. Egyszerűbb és biztosabb volt ugyanis zárt helyen megtartani a szolidaritási gyűléseket, mintsem kivinni azokat az utcákra. Az említett tüntetés Olsztyn városában zajlott le, amelyen 10.000 ember jelent meg, és a résztvevők a helyi Vörös Hadsereg teret átkeresztelték Magyar Felkelők terévé. Később a teret Bem apóról nevezték el.

Olsztyn mellett a magyarok megsegítésére szervezett segélyakciókon túlmenő megmozdulások legfontosabb vidéki központjai Wrocław, Krakkó és Szczecin voltak. Wrocławban a főtéren álló városházára fekete gyász-szalaggal átkötött magyar zászlót függesztettek ki. Ugyanez történt a város legnagyobb gyárában, ahol a "gyár dolgozói letépték a vöröscsillagot és helyére a lengyel és a magyar zászlót akasztották". (Decemberben ugyanebben a gyárban, a magyarországi munkástanácsok betiltása elleni tiltakozásul öt percre leállt a munka, ez idő alatt végig szólt a gyári sziréna, s a falakat teleragasztották "El a kezekkel Magyarországtól"-feliratú plakátokkal.) Mindkét esetben a zászlók heteken át a helyükön maradhettek. Krakkóban és Poznańban pedig 1956.

november 5-én délelőtt tiltakozó tüntetést tartottak, amely néma tüntetés formájában zajlott le, több ezer fő részvételével, magyar és lengyel zászlókkal, a második magyarországi szovjet beavatkozás elleni tiltakozásul és az elesett magyar felkelőkre emlékezve. December 10-én több ezren tüntettek Szczezinben a helyi szovjet konzulátus előtt, tiltakozásul a Kádár-kormány által indított megtorlások ellen. A tömeg végül megostromolta és néhány órára elfoglalta az épületet.

És a lengyel pártvezetés...

A magyar forradalom kitörése előtt néhány nappal és gy szovjet fegyveres beavatkozás fenyegető árnyékában megválasztott új lengyel pártvezetés Władysław Gomułka-ával az élen határozottan elítélte az első szovjet intervenciót Magyarországon, és nyíltan támogatta a forradalmi Nagy Imre-kormányt. A kétségtelen változások útjára lépett Lengyelország vezetői ugyanis szövetségest kerestek a szovjet több országai között, ahol akkor még a "sztálinista vonal" volt a meghatározó, s ezt a szövetségest Magyarországon vélték felfedezni. Gomułkát éppen antisztálinista meggyőződése készítette erre, valamint a hatalomba való visszatérésének körülményei, és az ebből következő kezdeti elszigeteltsége a kommunista táboron belül. Ebben gyökerezik a magyar forradalom és annak utóélete iránti sajátos hivatalos lengyel magatartás, amely élesen elütött a tábor többi tagországáétól. Budapesten szívesen vették Gomułka támogatását, s ő még azután is kiállt Nagy Imre és kormánya mellett, hogy Nyikita Hruscsov szovjet pártvezető november 1-jén személyesen tájékoztatta őt a hamarosan meginduló második magyarországi szovjet katonai fellépésről. November 4-én pedig, az új fejleményekről, a forradalom eltiprásáról értesülvén, Gomułka úgy fogalmazta meg pártja hivatalos álláspontját, hogy a kész tényeket tudomásul kell venni, és Lengyelország elismeri Kádár János kormányát.

1956 novembere után Gomułka a magyarok melletti hatalmas lengyel társadalmi rokonszenvet a magyar tragédia lengyelországi bekövetkezésének lehetőségére hivatkozva hamar korlátok közé szorította ugyan, mégis belpolitikailag igyekezett elkerülni minden olyan lépést, amely a lecsillapodott kedélyeket újra felizgathatná. A lengyel vezetés tökéletesen tisztában volt azzal, nem tudja elhithetni a lengyelekkel, hogy a Duna mentén ellenforradalomra került sor - ráadásul ezzel a tézissel teljesen maga sem értett egyet -, amikor a társadalom jelentős hányada a magyar forradalom eszméit a magáénak érezte, és az ottani eseményekben megisméllődését látta mindannak, ami néhány nappal korábban Lengyelországban történt. Ezért Varsóban hivatalosan nem erőltették olyan gyakran és hangosan a "magyarországi ellenforradalom"-konceptiót. Úgy vélték, inkább hallgatni érdemes erről, minél kevesebbet beszélni róla, mintsem hatástalan propagandát folytatni. Ezzel magyarázható, hogy a varsói magyar nagykövetség többszöri kezdeményezésének ellenére sem került sor sohasem a lengyel fővárosban a "magyarországi ellenforradalmat" bemutató kiállításra, és az "ellenforradalmat" leleplező Fehér Könyvek" lengyel nyelvű kiadásától is mereven elzárkóztak az illetékes lengyel szervek. Amikor 1957 telén Katona János varsói magyar nagykövet azzal kereste fel Artur Starewiczet, a LEMP KB Sajtóosztályának vezetőjét, hogy a lengyel társadalom tekintélyes része rosszul van informálva, ezért célszerű lenne a lengyel sajtóban elvi és politikai cikkeket publikálni a "kényes kérdésekről", Starewicz azt válaszolta: ez számukra egyáltalán nem volna kedvező, részben azért, mert a két párt között ebben a kérdésben gyökeres véleménykülönbség áll fenn, másrészt pedig a társadalmat még ma is élénken foglalkoztatják a magyar események, s még hosszú idő kell ahhoz, hogy a lengyel emberek felfogása a magyar kérdésben megváltozzék.

A magyar forradalom idején a magyar eseményekkel kapcsolatos híradások közzététele során a lengyel sajtó csak minimális adminisztratív akadályba ütközött, így a lengyel lapok lehetőségeikhez mérten nagy terjedelemben és objektíven számoltak be a magyar forradalomról - ez nagymértékben a Budapestre küldött több mint tíz lengyel tudósító tevékenységének köszönhető. Emellett a forradalom célkitűzéseivel egyetértő írások, felhívások és táviratok tuatjai láttak napvilágot. Bár a lengyel vezetés már a magyar forradalom időszakában igyekezett visszafogni a cenzúra fogságától rövid időre megszabadult lengyel sajtót és rádiót, ez csekély eredménnyel járt. November 4. után Gomułka eleinte békülékenyebb hangot ütött meg a lengyel újságírókkal szemben és saját maga igyekezett jobb belátásra bírni őket. Elmondta nekik, hogy Lengyelország jelenlegi gazdasági és politikai helyzetében, a mostani nemzetközi helyzetben nem engedheti meg magának, hogy olyan lényeges kérdésben, mint például a magyar, szembehelyezkedjék a Szovjetunióval. Arra hívta fel a sajtó és a rádió munkatársainak figyelmét, hogy tanúsítsanak önmérsékletet, vannak dolgok - s ilyen a magyar kérdés is -, amikor nem lehet megírni és elmondani mindent. Mindez jórészt hatástalan maradt, így a vezetés a cenzúra teljes megszigorításával, a Budapestről visszaérkezett lengyel újságírók különböző gyárakban, üzemekben és klubokban tartott hiteles beszámolóinak adminisztratív eszközökkel való megakadályozásával és a rádiótól történt elbocsátásokkal válaszolt.

1956 decemberére alakult ki az a hivatalos lengyel álláspont a magyar események megítéléséről, amely mellett az elkövetkezendő másfél évben a LEMP vezetése következetesen kitartott. Ez az álláspont két részből tevődött össze. Egyrészt a november 4-i szovjet intervenció szükséges voltát

egyáltalán nem vitatták, úgy vélték, hogy ez az intervenció abban a helyzetben az elkerülhetetlen rossz volt, amelyet azért kellett megtenni, hogy ne a "reakció" kerüljön hatalomra Magyarországon. A megítélés másik része volt az, amivel a lengyel vezetés élesen különbözött a szovjet tömb többi országától. A magyar eseményeket ez utóbbiak szinte kizárólag a külső és belső reakció számlájára írták. A lengyel vélemény szerint a magyarországi robbanás Rákosi Mátyás bűnös és torzulásokkal teli politikájának szomorú eredményeként következett be, a gyújtóanyag évek hosszú sora alatt halmozódott fel. Ha más pártok a teljes felelősséget kizárólag a diverzáns csoportok tevékenységére, a külső tényezőkre teszik, akkor ezzel elhárítják a felelősséget az elkövetett belső hibák, a párt által egy adott országban folytatott hamis politika miatt.

Lengyelország hivatalos magatartása a Kádár-kormánnyal szemben ugyanakkor kissé eltért attól, mint ami a háttérben zajlott. A lengyel külpolitika 1956 novemberétől Magyarország vonatkozásában azt tartotta legfontosabb feladatának, hogy a magyar események megítélését mellőzve gazdasági segítséggel és nemzetközi politikai kiállással hozzájáruljon a Kádár-féle vezetés helyzetének megszilárdításához. Ezzel egyidejűleg a LEMP a hivatalos lengyel-magyar kapcsolatok szintjén a távolságtartást választotta, a lengyel politika félreérthetetlenül a Kádár-kormány tudtára adta, hogy az MSZMP könyörtelen megtorló politikájával, az általa alkalmazott terrorral nem ért egyet. Emiatt Kádárnak másfél évet kellett várnia, míg végre 1958 májusában - hosszas huzavona után - Gomulka hivatalos látogatást tett Magyarországon, valamelyest legitimálva ezzel az MSZMP első emberét.

Nagy Imre és társai 1958 júniusi kivégzése váratlanul érte a lengyel pártvezetést, és szinte teljes megrökönyödést váltott ki Varsóban. Gomulka a kivégzések hírére dührohamot kapott - úgy vélte, Kádár becsapta őt -, aljas gyilkosságról beszélt. Az akkori közhiedelem szerint ugyanis alig öt héttel korábban a lengyel pártvezető magától Kádártól kapott ígéretet arra, hogy ha lesz is per, azon semmiképpen sem hoznak majd halálos ítéleteket. A LEMP sem a Nagy Imre-perrel, de különösen a módszerrel, ahogyan az történt nem értett egyet, s a kulisszák mögötti helytelenítette azt, ennek ellenére egyáltalán nem óhajtottak szembehelyezkedni a tábor többi országával. Gomulka 1958. június 28-i gdański beszéde nem is hagyott kétséget efelől, hiszen - a "politikai pragmatizmus" jegyében - teljes egészében magáévá tette a hivatalos magyar álláspontot a Nagy Imre-perrel kapcsolatban.

Útban az 1980-as évek felé

Nagy Imre és társai kivégzését követően hivatalos lengyel részről egy ideig még létezett egyfajta ösztönös, de már korántsem jelentős távolságtartás, amit véglegesen Kádár 1960 márciusában tett varsói látogatása oldott fel. A későbbiekben a lengyel-magyar kapcsolatok jellege azonosult azzal, amit a szocialista országok között normálisnak neveztek, maga a Gomulka-féle vezetés is ekkor már látványosan eltávolodott saját 1956-os októberétől. Ezzel egyidejűleg az 1960-as években a két országban ellentétes folyamatok indultak el, a kádári rendszert komoly kihívás az 1980-as évek második feléig nem érte, míg Lengyelország válságról válságra bukácsolt.

A lengyel társadalom emlékezetében mindvégig élő maradt a magyar forradalom emléke - jó volt "magyarnak lenni" lengyel földön -, és ezt megkönnyítette a hivatalos magatartás is, vagyis még a kommunista tömegtájékoztatóban sem volt kötelező ellenforradalomról beszélni. 1956-nak köszönhetően friss tartalmat kapott a lengyel-magyar barátság - a magyar társadalomban is mélyen rögzült az, hogy éppen a lengyelek siettek elsőként a forradalom segítségére, a kirobbanáshoz adott, lassan közmondásos lengyel szikráról, és Poznań hatásáról nem is beszélve. A barátság ápolását segítette az 1956-os lengyel október kétségtelen hozadéka. Lengyelország a meghatározó alapelveket tekintve ugyan 1956 után sem lógott ki a többi kommunista ország közül, volt azonban három rendkívül fontos kivétel: a szövetkezetesítés elmaradása, a katolikus egyház különleges helyzete és a szovjet világ normáinál jóval nagyobb kulturális szabadság. Ez utóbbi azt jelentette, hogy lengyel földön kedvezőbb feltételek alakultak ki a független gondolkodás, a kultúra és a tudomány fejlődése számára, jöllehet a hatalom igyekezett fékezni az intellektuális mozgalmakat, és a "megfelelő" keretek közé szorítani azokat. A szabadabb lengyel szellemet jól jellemzi, hogy 1970-ben megjelent lengyelül Illyés Gyula híres verse, az "Egy mondat a zsarnokságról". Lengyel földön virágzott - a Magyarországon akkoriban tiltott, illetve nem támogattott - absztrakt művészet, a modern filozófia és szociológia. Olyan magyar művészek jutottak kiállításra Lengyelországban - például Gyarmathy Tihámér, Csáji Attila, Konkoly Gyula -, akiket a hivatalos magyar kultúrpolitika mellőzött. Lényeges volt a lengyel egyetemek viszonylagos szellemi szabadsága is, ez sok magyar fiatalot ösztönzött a Lengyelországban folytatandó tanulmányokra. Az 1950/60-as évek fordulóján mindkét államban megnyíltak a kapuk a csoportos, majd később az egyéni turizmus előtt. Az "autóstoppos nemzedéknek" nevezett magyar fiatalok lengyelországi utazásai kiváló lehetőséget teremtettek egyéni barátságok kötésére. Az ideológiai béklyóitól részben megszabadult lengyel kultúra közel másfél évtizedig a "világra nyíló ablakot", az európai és a nyugati kultúrával való kapcsolatteremtést is jelentette a magyar értelmiség és ifjúság számára. Sokan - a lengyelek iránti rokonszenv mellett - éppen ezekért a szellemi élményekért keresték fel Lengyelországot. Az 1970-es

években kezdődött el a kiegyenlítődés, amikor Magyarország is egyre nyitottabb lett a világ számára. Ennek eredményeként a korábbi, viszonylag egyoldalú intellektuális kapcsolat a független szellemi értékek olyan kétoldalú áramlásává alakult, ami nem volt jellemző a szocialista tábor bármely másik két országa között. Elég például csak a magyar filmek lengyelországi "kultuszára" gondolni, amely gyakorlatilag az 1980-as évek végéig tartott.

A "Szolidaritás" időszaka

Kádár János és a lengyel válság

1980 nyarán hatalmas sztrájkmozgalom indult el Lengyelországban. A munkások a rohamosan csökkenő életszínvonal és az országot saját hitbizományaként kezelő Lengyel Egyesült Munkáspárt politikája ellen tiltakoztak. Augusztus végén a LEMP vezetése meghátrált, a sztrájkolók legfőbb követelése teljesült, a hatalom beleegyezett egy független, szabad szakszervezet megalakításába. Hamarosan hivatalosan is bejegyezték a Szolidaritás szakszervezetet, amelynek vezetője Lech Wałęsa, a nyári sztrájkok hőse lett. A szakszervezet taglétszáma viharos gyorsasággal gyarapodott, egy év múlva megközelítette a 10 milliót(!). 1980 őszétől állandósultak a konfliktusok a hatalom és a Szolidaritás között, s a kialakult pathhelyzetnek végül Wojciech Jaruzelski tábornok vetett véget, aki 1981. december 13-án bevezette a hadiállapotot. Ezzel "megmentette a szocializmust hazájában" és - állítása szerint - megelőzte a szovjet katonai beavatkozást.

Az 1980-81-es lengyel válság akkor érte el Magyarországot, amikor a Kádár-rendszer éppen túljutott hatalma csúcspontján. Az 1956-os magyar forradalom vérbefojtásával Moszkva által hatalomra juttatott Kádár János úgy igyekezett megőrizni a társadalmi nyugalmat és valamiféle politikai legitimitációt teremteni magának, hogy - a forradalmat követő véres megtorlás után - nem avatkozott bele az emberek magánéletébe, a rendszer keretein belül nagyobb mozgási szabadságot biztosított számukra, s ami a legfontosabb, garantálta az életszínvonal egyenletes és biztonságot nyújtó emelését. A Kádár-féle vezetés 1979 után már ez utóbbinak rendelte alá valamennyi korábbi prioritását, így kívánták fenntartani az ún. "nemzeti közmegegyezést".

Kádár János - annak nyilvános hangsúlyozása mellett, hogy az MSZMP természetesen szolidáris a lengyel kommunistákkal, és mind gazdaságilag, mind politikailag lehetőségeihez képest teljes mértékben támogatja őket - a lengyel válság kapcsán kezdettől fogva azt az álláspontot képviselte, hogy azt a LEMP vezetésének kell, mégpedig lehetőség szerint politikai eszközökkel, "szocialista módon" megoldania. Ez utóbbi azt jelentette, hogy Lengyelország továbbra is szocialista ország, a szovjet tömb, a Varsói Szerződés és a KGST tagja marad. "Adminisztratív eszközök" alkalmazását, vagyis a katonai megoldást Kádár abban az esetben tartotta megengedhetőnek, ha kimerülne a békes megoldás lehetősége, vagy ha maga a kommunista rendszer kerülne végveszélybe. Ebben az esetben ugyanis ez a kihívás az egész szocialista táborra érné, s az ő hatalmát is végzetesen megingathatná. Viszont a válság erőszakos úton való felszámolását belső erővel - állambiztonsági szervek, hadsereg, rendőrség - javasolta végrehajtani. A szovjet beavatkozást csak a legvégső esetben tudta elképzelni, de még ezután is maguknak a lengyel kommunistáknak kellene a "konszolidációt" végrehajtani, vagyis az "összes politikai és társadalmi kérdést megoldani", mégpedig úgy, ahogyan azt ő és elvtársai tették 1956 után. Saját tapasztalataiból tudta, mennyire nehéz - vagy mennyivel nehezebb - a dolga annak, aki szovjet szuronyok segítségével kerül hatalomra, saját népével szemben.

Az MSZMP azzal is igyekezett lengyel testvérpártját támogatni, hogy - más szocialista országoktól eltérően, amelyek folyamatosan támadták a LEMP-et és annak vezetőit "opportunizmusuk" és örökös cselekvésképtelenségük miatt - sem nyilvánosan, sem a "pártközi csatornákon" keresztül nem bírálta a lengyel vezetés egyetlen lépését sem. Kádár a lengyel válságot végső soron "családi ügynek" tartotta, amely egyes egyedül a Szovjetunió vezette országok táborára tartozik, s ezt következetesen képviselte a különböző nyugati tárgyalópartnerekkel való tanácskozásokon is.

A lengyelországi események belpolitikai szempontból egyszerre hozták kellemes és kényelmetlen helyzetbe a magyar vezetést. Nyíltan lehetett beszélni arról, mennyivel jobb Magyarországon, mint például Lengyelországban, hiszen itt nyugalom van és viszonylag jó az ellátás. Büszkén lehetett igazolni a kádári politikai helyességét, amit meg is tettek önmaguk előtt az MSZMP vezetői, valamint nyilvánosan a tömegtájékoztató eszközök is. Kádárnak az 1956-os "ellenforradalom" közelgő 25. évfordulója mellett éppen a "lengyel ügy" kínált megfelelő alkalmat arra, hogy pozitívan összegezze az MSZMP negyedszázados tevékenységét. Elmondhatta, hogy azokat a hibákat, amelyeket a lengyel vezetők sorozatosan követtek el éveken keresztül, ő és elvtársai elkerülték.

Ezzel egyidejűleg Kádár és társai a világot csak "1956-os pozícióból" voltak képesek szemlélni, onnan voltak büszkéek a megtett útra, és az 1956 előtti hibák későbbi elkerülésére. Ugyanott keresték

az 1980-as lengyel krízis kirobbanásának okait, osztották fel annak szakaszait, hirdették, hogy Magyarországon ilyen már nem következhet be, és példálózta saját sikereikkel. Az eltiport forradalom emléke kettős magatartásra vezette őket 1980-81-ben: egyrészt Moszkva esetleges rosszállását is vállalva mindvégig a külső be nem avatkozás politikáját képviselték (természetesen azzal, hogy Lengyelország a táborból semmiképp sem szakadhat ki). Ezt világosan fogalmazta meg Kádár a lengyel pártvezetőkkel való 1981 márciusi találkozásán: "Mi 1956-ban azért fordultunk a szovjet hadsereghez, mert nem voltak egyéb kipróbált módszereink. Ezzel egyidejűleg saját egységeket kezdtünk létrehozni, rendőrtisztekből álló rendfenntartó századokat, az 1917-es októberi forradalom idején felállított alakulatok mintájára. Abból indultunk ki, hogy jobb, ha valakit a saját honfitársa ütlegel, mintha ezt szovjet katonák tennék. Segítséget kértünk, meg is kaptuk, de minden politikai kérdést magunknak kellett megoldanunk. Így hát az Önök problémáit a lengyelek helyett senki nem fogja megoldani."

A lengyel krízis időszakában a kádári vezetésnek már látnia kellett, hogy a világ megváltozott körülöttük. Az 1979-től nyilvánvaló gazdasági válságjelenségek a gazdaság megreformálásának, a lengyel Szolidaritás szakszervezet létrejötte pedig az elkerülhetetlen magyarországi politikai átalakulásnak a szükségességét jelezte. Lassan válaszut elé kerültek, s bár még messze volt a rendszerváltás, de fel kellett merülnön bennük, hogy vagy visszatérnek az 1956-1963 közötti nyílt elnyomás politikájához, vagy "kísérletekbe" kezdenek. Ezek következményeitől azonban ösztönösen tartottak. Ebből a felismerésből eredeztethető, hogy az 1980-81-es lengyel események időszakában egyrészt nyílt deklarációk hangzottak el a kádári politika változatlanágáról, másrészt pedig időről időre figyelmeztették a rendszer ellenfeleit, majd amikor azok szolidaritási akciót szerveztek - lengyel gyermekek üdültetése a Balatonnál - a megfelelő megtorló reakció nem is maradt el.

Ellenzéki kapcsolatok

1980-tól a Szolidaritás szakszervezetet is érdekelték a magyar események, így egyáltalán nem csoda, hogy a 25. évforduló kapcsán az akkor éppen "féllegális" második nyilvánosságban több könyv és publikáció jelent meg erről a témáról. A lengyelországi hadiállapot bevezetését követően a magyar 1956 iránti érdeklődés tovább növekedett, olyannyira, hogy éppen az 1956. november 4-i és az 1981. december 13-i "sorsközösség" lett a magyar és a lengyel ellenzék együttműködésének alapja. Így történhetett meg, hogy a magyar forradalom 30. évfordulója alkalmából tíznél több lengyel nyelvű mű látott napvilágot - többek között Wiktor Woroszyński 1956-os magyarországi naplójának újabb kiadása -, és a Varsó melletti Podkowa Leśnában, az ottani templomban helyezték el a térség első '56-os emléket, egy Kossuth-címerrel díszített kétnyelvű gránittáblát ezzel a felirattal: "Az elesettek és a meggyilkoltak emlékére a forradalom 30. évfordulóján". Létezett egy másfajta együttműködés is, mégpedig a két ország Nagy-Britanniában és Franciaországban élő emigrációja között. Ennek látványos példája a Párizsban 1960-ban, a (későbbi Nobel-díjas) Czesław Miłosz szerkesztésében kiadott "Magyarország" című könyv, amely magyar emigráns szerzők 1956-tal foglalkozó írásait tartalmazta, majd később is több közös kiadvány, mint például a Kende Péter és Krzysztof Pomian szerkesztésében a magyar és lengyel október 20. évfordulójára kiadott kötet, illetve 1980-tól a Párizsi Magyar Füzetek Lengyelországról szóló számai.

A magyar demokratikus ellenzék kiformalódásában a Szolidaritás időszaka fontos szerepet játszott, a *Beszélő* éppen a hadiállapot után megjelenő első száma nagy teret szentelt a lengyel eseményeknek. A későbbiekben is rendszeresen lehetett a lengyel helyzetet elemző írásokat olvasni benne, s ezen kívül a *Hírmondóban* és más magyar szamizdat folyóiratokban is. Ugyanekkor Lengyelországban főként a *Krytyka*, az *Arka* és az *Obóz* földalatti kiadványok közöltek rendszeresen "magyar" írásokat, és adtak teret a magyar emigrációs irodalomnak. Mindenképp figyelemreméltó, hogy a lengyel ellenzékkel való együttműködés érintkezési pontot jelentett, és közös cselekvési lehetőséget biztosított a különböző politikai beállítottságú magyar ellenzékiek számára.

Az 1980-81-es lengyelországi események egybeestek azzal az időszakkal, amikor a magyar ellenzék "fiatal generációja" felfedezte 1956-ot, és a szamizdat kiadványokban egymás után jelentek meg a dokumentumok, visszaemlékezések, tanulmányok. Az idősebb nemzedékben pedig mindörökre megmaradt a forradalom utáni megtorlások kegyetlen volta, s éppen ez váltotta ki a magyar-lengyel ellenzéki szolidaritás egyik legszebb példáját, Konrád György írását a *New York Review of Books* 1982 decemberi számában: "Nagy a veszélye, hogy a lengyel kormányzat kész helyzet elé készül állítani a világot a KOR, a Munkásvédő Bizottság szövegű ügyében. Jacek Kuront, Adam Michniket, Jan Litynskit, Jan Józef Lipskit és Henryk Wujecet előbb internálták, majd letartóztatták, és újabban hazaárulással és összeesküvéssel vádolják őket. Ha a bíróság bűnösnek találja a vádlottakat - a pártajtó máris így beszél róluk -, a törvény módot ad a legsúlyosabb ítéletre: a halálbüntetésre. (...) Felemelem a szavamat e nagy tehetségű és töretlen jellemű lengyel értelmiségiek érdekében, akik jelentős szerepet játszottak annak a kelet-európai demokratikus mozgalomnak a történetében, melynek célja: önkorlátozó demokrácia keretében törvényileg szabályozott társadalmi szerződést kötni a pártállam és a társadalom között. (...) Tudom az ellenvetést: az efféle jóslás nem szerencsés

dolog. Tudom: sok tájékozott és felvilágosult ember elutasítja majd figyelmeztetésemet, mert felesleges rémisztgetésnek tartja. De én nem tudom elfelejteni azt a szégyenletes döbbenetet, amit mi magyarok éreztünk 1956-os nemzeti demokratikus forradalmunk leverése után, amikor 1958 júniusában bejelentették Nagy Imre és bajtársai, Gimes Miklós, Maléter Pál és Szilágyi József kivégzését. A zárt tárgyaláson hozott ítéleteket azonnal végrehajtották. A nyilvánossággal csak a befejezett tényt közölték. (...) A világ demokratikus közvéleménye segítheti a szovjet, lengyel és más kelet-európai vezető körök azon erőit, melyek a mérsékeltbb megoldást részesítenék előnyben, s szeretnék elkerülni a visszafordíthatatlan tények politikáját. Kérem e sorok olvasóit, emeljék fel szavukat a legnagyobb kelet-európai nemzet autonómiájának egyre erőszakosabb szétrombolása ellen. Ne gondolják, hogy a rosszat nem követheti valami még rosszabb."

A magyar társadalom 1980-81-ben azonban összességében másképpen reagált a lengyel eseményekre, mint tették az ellenkező irányban a lengyelek 1956-ban. A forradalom vérbefojtása és az azt követő könyörtelen bosszúállás nagyon mélyen meghatározta a magyar társadalmi tudatot. Az 1956-os trauma mellett éppen csúcspontja közelében - bár már leszálló ágban - volt a kádári "kiegyezéspolitika", a magyarok többségének ekkortájt már volt veszítenivalója, és egyáltalán nem óhajtották a meglévő állapotok bármilyen formában való megzavarását. A létszámában a lengyelhez képest jóval gyengébb és szervezetlenebb magyar ellenzék nem volt képes tömegekhez eljutni és azokat megmozgatni, semmilyen, a lengyel kérdésben sem.

Lengyelelles propaganda Magyarországon

A kádári vezetés belpolitikailag - a lengyel események magyar társadalmi visszhangjának súlyát jelentősen túlreagálva - még a lehetőségét is ki akarta zárni valamiféle lengyelek iránti "össznmzeti" szolidaritásnak. Mindent megtettek azért, hogy a magyar lakosság ne viszonzhassa a lengyelek 1956-os önkéntes és alulról - értsd: a hatalomtól függetlenül szervezett - segítségnyújtását, nehogy ennek még a gondolata is megforduljon az emberek fejében, mert attól tartottak, hogy ez óhatatlanul elvezet a két esemény tudati összekapcsolásához, az azonos célok felismeréséhez. Éppen emiatt kezdettől fogva erőteljes magyarországi propaganda folyt a Szolidaritás szakszervezet és az általa vezetett sztrájkok ellen, amely azt sulykolta, hogy ezek a sztrájkok az addig elért életszínvonalat és a szocialista vívmányokat veszélyeztetik.

Ez a propaganda 1981 nyarától kiszélesedett, és általános lengyelelles kampánnyá változott, ami egyrészt az emberek előítéleteire, másrészt pedig az önzésére igyekezett apellálni. Két dolgot üzentek meg a magyar társadalomnak: Lengyelországban azért van annyi sztrájk, mert a lengyelek - a magyarokkal ellentétben - nem szeretnek dolgozni, haszontalanok és ingyenélők, valamint ennek az árát Magyarország fogja megfizetni, hiszen a Visztula mentén a sztrájkok miatt gazdasági csőd lesz, ekkor majd "testvéri segítséget kell nyújtani", ami azzal jár, hogy a magyar életszínvonal lesüllyed a lengyel szintjére. S miközben általában a magyar lakosság nem hitt a kommunista propagandának, ez esetben a többség azt gondolta, hogy ez így van. A magyar hírközlő szervek sikeresen meglovgolták azt a tényt, hogy miközben előbb stagnált, majd lassan süllyedésnek indult a magyar életszínvonal, folyamatosan érkeztek a hírek a lengyelországi sztrájkokról. A magyar társadalom egy része megrémült a jelenségtől, és a két esemény között ok-okozati összefüggést velt felfedezni. Az ebben az időben már meglehetősen gyakorivá váló fogyasztói áremeléseket, valamint a még ennél is gyakoribb ilyen jellegű szöbeszédet az emberek szinte automatikusan összekapcsolták azzal, hogy Magyarországnak nagymértékű és ingyenes gazdasági segítséget "kell nyújtania" Lengyelországnak, és emiatt kell beföldön folyamatosan emelni az árakat. A legkisebb ellátási zavarokat is sokan azonnal a lengyel eseményekkel magyarázták. Az ilyen jellegű híreszteléseket hivatalosan soha, egyetlen egyszer sem cáfolták, pedig teljesen megalapozatlanok voltak. A tényleges gazdasági segítségről szóló tájékoztatás hiánya és ezzel párhuzamosan a "suttogó híresztelések" jelentősen hozzájárultak az olyan vélemények terjedéséhez, mint: "mibe kerül nekünk, magyaroknak a lengyelországi helyzet", "a lengyelek azt várják, hogy a többi szocialista ország tartsa el őket", "nem sztrájkokkal, hanem jobb munkával lehet az élet- és munkakörülményeket javítani", "képtelenség nem dolgozni és többet elosztani, vagy sztrájkolni, miközben a többi szocialista ország népe dolgozik".

Az ilyen nézetek kialakulásában döntő szerepe volt a magyar médiumoknak, amelyek következetesen félretájékoztatták a magyar társadalmat a lengyel válság tényleges okairól, azt sugallván, hogy nem az előző évek katasztrófális politikája miatt került sor a sztrájkokra 1980 nyarán, hanem éppen fordítva: a Szolidaritás miatt rossz az ellátás, mert a szakszervezet önös céljaitól vezéreltetve és az "imperialista felforgató erők parancsait követve" egyik sztrájkot a másik után szervezi. A tömegtájékoztatás arra akarta ráébreszteni a magyar lakosságot, hogy elégedjen meg azzal, amije van, mert a szabadságvágy káoszhoz és a gazdasági helyzet drasztikus romlásához vezet. A magyar vezetés azt is ösztönözte - egyáltalán nem sikertelenül -, hogy a katasztrófális lengyel gazdasági helyzet fényében Magyarországon az emberek jobban, "pozitívabban" értékeljék a relatív biztonságot nyújtó Kádár-rendszert, ne annak hibáit nézzék, hanem inkább örüljenek annak,

hogy a lengyelekkel ellentétben Magyarország nem került olyan helyzetbe, mint ők. A szegycmenteljes kádári propaganda 1981 nyarától minden alkalmat megragadott arra, hogy befeketítse a lengyeleket, hamis és hazug sztereotípiákat alakítson ki róluk: lásd például a Kossuth Rádióban sugárzott hétfő esti - akkoriban hétfőnként még nem volt televíziós adás! - rádiókabarék "tréfáit" ("Hogyan éheztek a lengyel egeret? Bezárják a spájzba.", vagy: "Milyen a lengyel szendvics? Két kenyérjegy között egy húsjegy.", vagy: "Hogyan tudnak a keletnémetek vásárolni, amikor áruházait szinte ellepték a lengyel bevásárló turisták? Úgy, hogy időnként eljátsszák a lengyel himnuszt, s amíg a lengyelek vigyázzban állnak, addig a németek odaférnek a pultokhoz.").

A lengyelelles kép kialakulásához kétségtelenül hozzájárultak az ebben az időszakban felbukkanó lengyel "utcai árusok", akik addig Magyarországon szokatlan módon, közterületeken kínáltak eladásra az iparcikkektől kezdve a pulóverekig mindent. Létrejötték az ún. "lengyel piacok", ahol az emberek tömegesen vásárolták az olcsó árucikkeket a lengyelektől, miközben többnyire mélyen lenézték őket, és büszkéek voltak saját forintjukra. Ezt kísérte még ugyanezen "lengyel kereskedők" bevásárlóturizmusa, amely méreteihez képest hatalmas visszhangot kapott. A hivatalból támogatott félrevezetés éppen ezen a ponton volt a leghatékonyabb és a legmeggyőzőbb.

Jaruzelski és Kádár

Wojciech Jaruzelski tábornok fordított vonatkozásban ugyanazt akarta elérni, mint Kádár a forradalom leverése után Gomułkánál: az 1980-as évek elején a magyar pártvezető Lengyelországban övező tekintélyt akarták a magukra javára kihasználni. A lengyel vezetés az 1956-os magyarországi szovjet katonai beavatkozás eleven emlékét is igyekezett a maga javára fordítani, ezért 1981. október 23-án - az eredetileg tervezett műsort megváltoztatva - a Lengyel Televízió 1. csatornáján főműsoridőben bemutatták azt a stúdióbeszélgetést, amelyet a Magyar Televízió sugárzott három nappal korábban az "1956-os ellenforradalomról", valamint ehhez kapcsolódóan levetítették az "Így történt" című kádárista dokumentumfilmet, hogy a "magyar forgatókönyv" felidézésével elrettentsék a lengyeleket. Mindezt Jaruzelski kérésére két nap múlva megismételték a 2. csatornán, majd a központi lengyel pártlap, a *Trybuna Ludu* hasábjain dicsérő kritika jelent meg a 23-i műsorról, amelynek szerzője azon örvendezett, milyen nagyon jó, hogy a stúdióbeszélgetést és az "Így történt" című filmet bemutatták, hiszen ez lehetőséget adott arra, hogy a lengyelek részletesen megismerjék, mi vezetett a magyar "ellenforradalomhoz", s az milyen pusztulást okozott. A szerző az ismertetést azzal fejezte be, hogy az adás olyan történelmi leckét adott, amelyből nemcsak a magyarok okulhatnak.

Noha Kádár az 1980-81-es válságidőszakban nem látogatott el Varsóba - csakúgy mint Gomułka sem jött el annak idején Budapestre -, a megfelelő politikai támogatást megadta, és szívesen fogadta a lengyel vezetőket (Gomułka 1956-58-as magatartásával ellentétben). Sőt, amikor szükség volt rá, Jaruzelski kérésének eleget téve, a hadiállapot bevezetését követően szintén azonnal tanácsadó küldöttséget menesztett a lengyel fővárosba. Gomułka annak idején tényleges belpolitikai szempontok miatt tanúsított távolságtartó magatartást Kádárral szemben, aki 1980-81-ben inkább csak magának "képzelt el" belpolitikai szempontokat, hiszen pozíciója még erős volt, és semmiféle tömegnyomás nem nehezedett rá. Talán a Kremit nem akarta feleslegesen ingerelni.

Az 1981 decemberét követő években sem csökkent az a megkülönböztetett figyelem, amelyet a lengyel vezetés tanúsított Magyarország iránt. Jaruzelski és társai önámító igyekezetét jellemzi, hogy a kádári politika sikereit - teljesen más kül- és belpolitikai körülmények között - egy az egyben át akarták ültetni Lengyelországba, mert elismerést váltottak ki belőlük az 1956 után elért "eredmények", és főként az, hogy mindezt egy, még talán a lengyelországinál is mélyebb krízist követő konzolidáció nyomán érték el. Azonban legkésőbb az 1980-as évek közepére kiderült, mennyire idejémtúltak az "1956-os magyarországi tapasztalatok". A lengyel tábornok ezt végül is belátta, és amikor 1988 táján választania kellett az ismételt erőszak vagy az ellenzékkel való párbeszéd között, ez utóbbit tette, mégpedig elsőként mutatva utat ezzel egy lehetséges politikai átalakulás irányába. Maga Kádár erre sohasem lett volna képes, mert miközben az általa létrehozott kompromisszum már nem volt tartható, ő csak ezt tudta ajánlani, változásokat nem. Így az a tény, hogy az 1989-90-es magyarországi rendszerváltás a lengyelországihoz hasonlóan - és eleinte azt mintának véve - vértelenül ment végbe, ennek részérdeme már nem az övé, hanem azé a fiatalabb garnitúráé, amely a Magyar Szocialista Munkáspárton belül őt háttérbe szorította, és az átmenet feltételeit megszabva engedett a kényszerű felismerésnek.

Utószó

Magyarországon a Kádár-rendszer tényleges végét Nagy Imre és mártírtársai ünnepélyes

újrateremtése jelentette 1989. június 16-án. A Hősök terén több százezer ember gyűlt össze, a résztvevők között pedig számosan ott voltak a lengyel ellenzék képviselői is. 1956 után egy újabb pillanatra szimbolikusan és valóságosan is megint összekapcsolódott Lengyelország és Magyarország sorsa.

(Szerző: Tischler János)